

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΥΝΟΨΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το έργο του Ευρωπαϊκού Φορέα για την Ειδική Αγωγή και την Ενταξιακή Εκπαίδευση (ο Φορέας) υποστηρίζει την ανάπτυξη συστημάτων ενταξιακής εκπαίδευσης για να διασφαλίσει το δικαίωμα **κάθε** μαθητή σε δίκαιες ευκαιρίες ενταξιακής εκπαίδευσης (**Ευρωπαϊκός Φορέας, 2016**).

Το έργο του Φορέα αναγνωρίζει ότι κάθε μαθητής έχει τις δικές του μοναδικές εμπειρίες διάκρισης ή/και φραγμούς στη μάθηση. Όλες οι πτυχές της εργασίας του Φορέα στοχεύουν να λαμβάνουν πάντα υπόψη οτιδήποτε μπορεί να περιθωριοποιήσει τους μαθητές και να αυξήσει τον κίνδυνο αποκλεισμού τους (**Ευρωπαϊκός Φορέας, 2021α**).

Σύμφωνα με αυτή τη δέσμευση, η δραστηριότητα με τίτλο **Νομοθετικοί ορισμοί σχετικά με τους μαθητές που είναι ευάλωτοι στον αποκλεισμό** επικεντρώθηκε στη συλλογή και ανάλυση πληροφοριών σχετικά με νομικούς ορισμούς και περιγραφές που χρησιμοποιούνται στις χώρες μέλη του Φορέα. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στους νομοθετικούς ορισμούς και στις περιγραφές με γνώμονα ένα ευρύ όραμα για την ενταξιακή εκπαίδευση για **όλους τους μαθητές**.

Συγκεκριμένα, αυτή η δραστηριότητα εξέτασε τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη του Φορέα ορίζουν και περιγράφουν νομικά τις ανάγκες των μαθητών, θεωρώντας τους ως ομάδες **μαθητών με ειδικές ανάγκες ή μαθητών ευάλωτους στον αποκλεισμό**. Εξέτασε επίσης πώς η **νομοθεσία κατά των διακρίσεων** και η **νομοθεσία για την ενταξιακή εκπαίδευση** ορίζουν ή/και περιγράφουν τις ανάγκες των μαθητών και διερεύνησε την έννοια της **διατομεακότητας**.

Συλλέχθηκαν αποδεικτικά στοιχεία από 35 χώρες μέλη του Φορέα.

Για περισσότερες πληροφορίες, ανατρέξτε στην πλήρη έκθεση με τίτλο *Legislative Definitions around Learners' Needs: A snapshot of European country approaches [Νομοθετικοί ορισμοί σχετικά με τις ανάγκες των μαθητών: μια σύνοψη των προσεγγίσεων των ευρωπαϊκών χωρών]* (**Ευρωπαϊκός Φορέας, 2022α**) και στην **ιστοσελίδα Νομοθετικοί ορισμοί**.

Διαφορετικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση των αναγκών των μαθητών σε συστήματα ενταξιακής εκπαίδευσης

Από την ίδρυση του Φορέα το 1996, υπήρξαν βασικές εννοιολογικές αλλαγές στον τρόπο σκέψης των χωρών και στις προτεραιότητες πολιτικής για την ενταξιακή εκπαίδευση (**Ευρωπαϊκός Φορέας, 2022β**). Σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, η συζήτηση για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών συστημάτων που είναι δίκαια για όλους τους μαθητές έχει μετατοπιστεί από την «ένταξη» (την ενσωμάτωση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες), στη «**συμπερίληψη**» (η οποία επικεντρώνεται περισσότερο στις «ευκαιρίες μάθησης» για όλους τους μαθητές) και στην πιο τρέχουσα και ευρύτερη κατανόηση της **ενταξιακής εκπαίδευσης** ως δίκαιης και υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές (ό.π.).

Η μετάβαση από μια προσέγγιση κατηγοριοποίησης, που στηρίζεται σε ένα ιατρικό μοντέλο στο πλαίσιο της ειδικής αγωγής, προς μια πιο κανονιστική θεώρηση, που εστιάζει στα δικαιώματα κάθε μαθητή ανεξάρτητα από τις περιστάσεις του, απαιτεί αλλαγή στην εκπαιδευτική σκέψη και νοοτροπία. Σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που επιδιώκει να είναι δίκαιο για όλους τους μαθητές, η εστίαση σε κατηγορίες μαθητών και στην ατομική υποστήριξη (**προσέγγιση κατηγοριοποίησης**) πρέπει να μετατοπιστεί στην αύξηση της ικανότητας των σχολείων να ανταποκρίνονται σε όλες τις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών (**προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων**) (ό.π.).

Οι εξελίξεις στον τρόπο σκέψης γύρω από την ενταξιακή εκπαίδευση ως προσέγγιση της υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης για **όλους τους μαθητές (Ευρωπαϊκός Φορέας, 2021β)** πυροδότησαν συζητήσεις σχετικά με την ανάγκη προσδιορισμού των αναγκών των μαθητών χωρίς τη χρήση ταμπελών (ιδιαίτερα ταμπελών που βασίζονται σε ιατρικά μοντέλα ή μοντέλα ελλειμμάτων). Όλες οι χώρες αντιμετωπίζουν επί του παρόντος το πρόβλημα της διαμόρφωσης της νομοθεσίας και της πολιτικής τους με τέτοιο τρόπο ώστε να στοχεύουν ξεκάθαρα στη διασφάλιση της πλήρους συμμετοχής και της αύξησης των επιτυχιών για όλους τους μαθητές, αποφεύγοντας παράλληλα τον χαρακτηρισμό ατόμων ή ομάδων μαθητών. Το δίλημμα ως προς τη χρήση ή όχι διαφορετικών ταμπελών είναι εμφανές στη νομοθεσία και τα έγγραφα πολιτικής, τις στρατηγικές και τα σχέδια εφαρμογής των χωρών, καθώς και στις δραστηριότητες παρακολούθησης και συλλογής δεδομένων.

Στη δραστηριότητα αυτή, ο όρος «**ανάγκες των μαθητών**» νοείται ως ένας τρόπος να επισημανθεί η απαίτηση η εκπαιδευτική παροχή ή/και υποστήριξη να παρέχεται χωρίς να τοποθετούνται ταμπέλες με βάση έναν εξωτερικό παράγοντα που περιγράφει κατά κάποιον τρόπο ή επηρεάζει ένα άτομο ή μια ομάδα μαθητών. Η χρήση του μη κατηγορικού όρου «ανάγκες των μαθητών» θα ήταν μια **ιδανική** προσέγγιση για τις χώρες και είναι σύμφωνη με τη θέση του Φορέα για τα συστήματα ενταξιακής εκπαίδευσης (**Ευρωπαϊκός Φορέας, 2022γ**).

Η πραγματικότητα – όπως αποδεικνύεται από την ανάλυση των νομοθετικών ορισμών ή των περιγραφών των χωρών στην πολιτική σχετικά με τις ανάγκες των μαθητών – δείχνει ξεκάθαρα ότι η νομοθεσία και τα έγγραφα πολιτικής περιγράφουν τις ανάγκες των μαθητών εστιάζοντας λιγότερο στις απαιτήσεις των μαθητών όσον αφορά την εκπαιδευτική παροχή και υποστήριξη και περισσότερο σε ταμπέλες που δημιουργούνται με βάση εξωτερικά χαρακτηριστικά ομάδων μαθητών. Η δραστηριότητα αυτή χρησιμοποιεί τους όρους «**κατηγορίες ομάδων μαθητών**» και «**ομάδες μαθητών**». Οι όροι αυτοί αναφέρονται στις ομάδες μαθητών που προσδιορίστηκαν μέσω της ανάλυσης η οποία διεξήχθη στη δραστηριότητα αυτή.

Στην παρακάτω σύνοψη των αποτελεσμάτων παρατίθεται ο αριθμός των χωρών για τις οποίες ισχύουν οι πληροφορίες, μεταξύ ενός συνόλου 35 χωρών.

Νομοθετικοί ορισμοί ή περιγραφές στην πολιτική σχετικά με τους μαθητές με ειδικές ανάγκες

Στην πολιτική και τη νομοθεσία που αφορά τους μαθητές με ειδικές ανάγκες, οι περισσότερες χώρες (32) χρησιμοποιούν τον χαρακτηρισμό **μαθητές με αναπηρία, ειδικές ανάγκες και μαθησιακές δυσκολίες**. Ορισμένες χώρες αναφέρονται σε **κοινωνικοσυναισθηματικές δυσκολίες (14)**, **εθνικές μειονότητες και πολιτιστική ετερογένεια (8)** ή **κοινωνικοοικονομικά μειονεκτικό υπόβαθρο (7)**. Λίγες μόνο χώρες περιλαμβάνουν κατηγορίες που αφορούν μαθητές οι οποίοι είναι **μετανάστες, πρόσφυγες και νεοαφιχθέντες (5)**, **έχουν θέματα που σχετίζονται με την ηλικία (4)**, **έχουν εμπειρία σε κρίσεις ή τραύμα (2)**, **βρίσκονται εκτός της εκπαίδευσης (2)**, **επιδεικνύουν παραβατική ή εγκληματική συμπεριφορά (2)** ή **ζουν σε απομακρυσμένες, αγροτικές ή μειονεκτούσες περιοχές (1)**.

Στις περισσότερες χώρες, η νομοθεσία και η πολιτική σχετικά με τις ειδικές ανάγκες υιοθετούν μια προσέγγιση κατηγοριοποίησης με βάση ένα ιατρικό μοντέλο για τον χαρακτηρισμό των αναγκών των μαθητών.

Νομοθετικοί ορισμοί ή περιγραφές στην πολιτική σχετικά με τους μαθητές που είναι ευάλωτοι στον αποκλεισμό

Στην πολιτική και τη νομοθεσία που αφορά τους μαθητές οι οποίοι είναι ευάλωτοι στον αποκλεισμό, οι περισσότερες χώρες χρησιμοποιούν τους χαρακτηρισμούς **μαθητές με αναπηρία, ειδικές ανάγκες και μαθησιακές δυσκολίες** (24) ή με **κοινωνικοοικονομικά μειονεκτικό υπόβαθρο** (23). Ορισμένες χώρες αναφέρονται σε **εθνικές μειονότητες και πολιτιστική ετερογένεια** (16), **μετανάστες, πρόσφυγες και νεοαφιχθέντες** (16) ή **εκτός της εκπαίδευσης** (9). Λίγες μόνο χώρες περιλαμβάνουν χαρακτηρισμούς που αφορούν **την εμπειρία σε κρίσεις ή τραύμα** (6), **θέματα που σχετίζονται με την ηλικία** (4), **εθισμό και κατάχρηση ουσιών** (4), **διαβίωση σε απομακρυσμένες, αγροτικές ή μειονεκτούσες περιοχές** (4) ή **κοινωνικοσυναισθηματικές δυσκολίες** (4).

Παρόλο που αυτές παρουσιάζονται ως διακριτές κατηγορίες αναγκών των μαθητών, ο Φορέας αναγνωρίζει ότι, σε ατομικό επίπεδο, οι διαφορετικές αυτές ομάδες είναι πιθανό να αλληλοεπικαλύπτονται.

Η προσέγγιση κατηγοριοποίησης για τον χαρακτηρισμό των ομάδων μαθητών που είναι ευάλωτοι στον αποκλεισμό είναι εξίσου διαδεδομένη με την προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία εστιάζει στις συνθήκες των μαθητών με κοινωνικοοικονομικά μειονεκτικό υπόβαθρο. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι χώρες χρησιμοποιούν προσεγγίσεις κατηγοριοποίησης (ομάδες), αν και υπάρχει μια στρόφι από ένα αμιγώς ιατρικό μοντέλο (ταμπέλες σχετικά με τις αναπηρίες και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες) στην περίπτωση των μαθητών που είναι ευάλωτοι στον αποκλεισμό.

Νομοθεσία κατά των διακρίσεων

Η νομοθεσία κατά των διακρίσεων στις χώρες μέλη του Φορέα επικεντρώνεται κυρίως σε μαθητές με **αναπηρία, ειδικές ανάγκες και μαθησιακές δυσκολίες** (22), στις **εθνικές μειονότητες και την πολιτισμική ετερογένεια** (20) και **στο φύλο, την ταυτότητα φύλου, τους ΛΟΑΤΚΙ+ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, τρανς, κούιρ, ίντερσεξ) ή στα θέματα που σχετίζονται με το φύλο** (16).

Λιγότερες χώρες παρείχαν στοιχεία σχετικά με τη νομοθεσία κατά των διακρίσεων, αν και οι περισσότερες διαθέτουν τέτοιους νόμους. Όλες οι χώρες μέλη του Φορέα έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (CRPD). Οι περισσότερες χώρες μέλη έχουν υπογράψει το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της CRPD, το οποίο θεσπίζει έναν μηχανισμό ατομικών καταγγελιών για όσους αισθάνονται ότι κάποιος τους έχουν αρνηθεί τα δικαιώματά τους βάσει της CRPD.

Νομοθεσία και πολιτική κατά των διακρίσεων υπάρχουν σε όλες τις χώρες μέλη του Φορέα, γεγονός που δείχνει ότι, γενικά, όλες οι χώρες έχουν δεσμευτεί σε μια προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν είναι σαφές πόσο αυστηρά λαμβάνεται υπόψη η νομοθεσία κατά των διακρίσεων στον τομέα της εκπαίδευσης.

Νομοθεσία ή πολιτική για την ενταξιακή εκπαίδευση

Σύμφωνα με μια αυτοαξιολόγηση από τις χώρες μέλη του Φορέα, οι νομοθετικοί ορισμοί ή οι περιγραφές στην πολιτική της ενταξιακής εκπαίδευσης κατανέμονται σχεδόν εξίσου μεταξύ **συγκεκριμένων ομάδων μαθητών, όλων των μαθητών ή όλων των μαθητών και συγκεκριμένων ομάδων μαθητών**.

Η ανάλυση της ορολογίας στα στοιχεία που παρασχέθηκαν δείχνει ότι 18 χώρες περιλαμβάνουν ορολογία γύρω από την ενταξιακή εκπαίδευση, όπως **όλοι οι μαθητές, ίσες ευκαιρίες ή ετερογένεια**, στους νομοθετικούς ορισμούς ή τις περιγραφές τους στην πολιτική.

Λιγότερες χώρες (12) κατονομάζουν συγκεκριμένες ομάδες μαθητών στους νομοθετικούς ορισμούς ή στις περιγραφές τους στην πολιτική για την ενταξιακή εκπαίδευση. Σε όσες το κάνουν, οι πλέον συχνά αναφερόμενες είναι **οι μαθητές με αναπηρία, ειδικές ανάγκες και μαθησιακές δυσκολίες**.

Σε όλες τις χώρες και εντός των χωρών, οι νομοθετικοί ορισμοί ή οι περιγραφές στην πολιτική για την ενταξιακή εκπαίδευση περιλαμβάνουν τόσο μια προσέγγιση κατηγοριοποίησης όσο και μια προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ορισμένες χώρες δεν χαρακτηρίζουν συγκεκριμένες ομάδες μαθητών στους ορισμούς τους για την ενταξιακή εκπαίδευση.

Νομοθεσία ή πολιτική που εξετάζει ζητήματα σχετικά με τη διατομεακότητα

Η συλλογή δεδομένων στον τομέα αυτό διερεύνησε εάν η νομοθεσία ή η πολιτική αναφέρεται καθόλου τη διατομεακότητα. Μόνο έξι χώρες δήλωσαν ότι η νομοθεσία ή η πολιτική τους αναφέρεται στη διατομεακότητα. Αν και πέντε από τις έξι χώρες παρείχαν λεπτομέρειες και παραπομπές, οι πληροφορίες δεν ήταν αρκετές για να προσδιοριστεί η συνολική προσέγγιση οποιασδήποτε χώρας.

Λίγες χώρες αναφέρονται στη διατομεακότητα στη νομοθεσία ή την πολιτική τους. Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι εξακολουθεί να αποτελεί μια σχετικά νέα έννοια που συζητείται σε διάφορες χώρες, η οποία όμως δεν έχει τεκμηριωθεί ακόμη στη νομοθεσία ή την πολιτική.

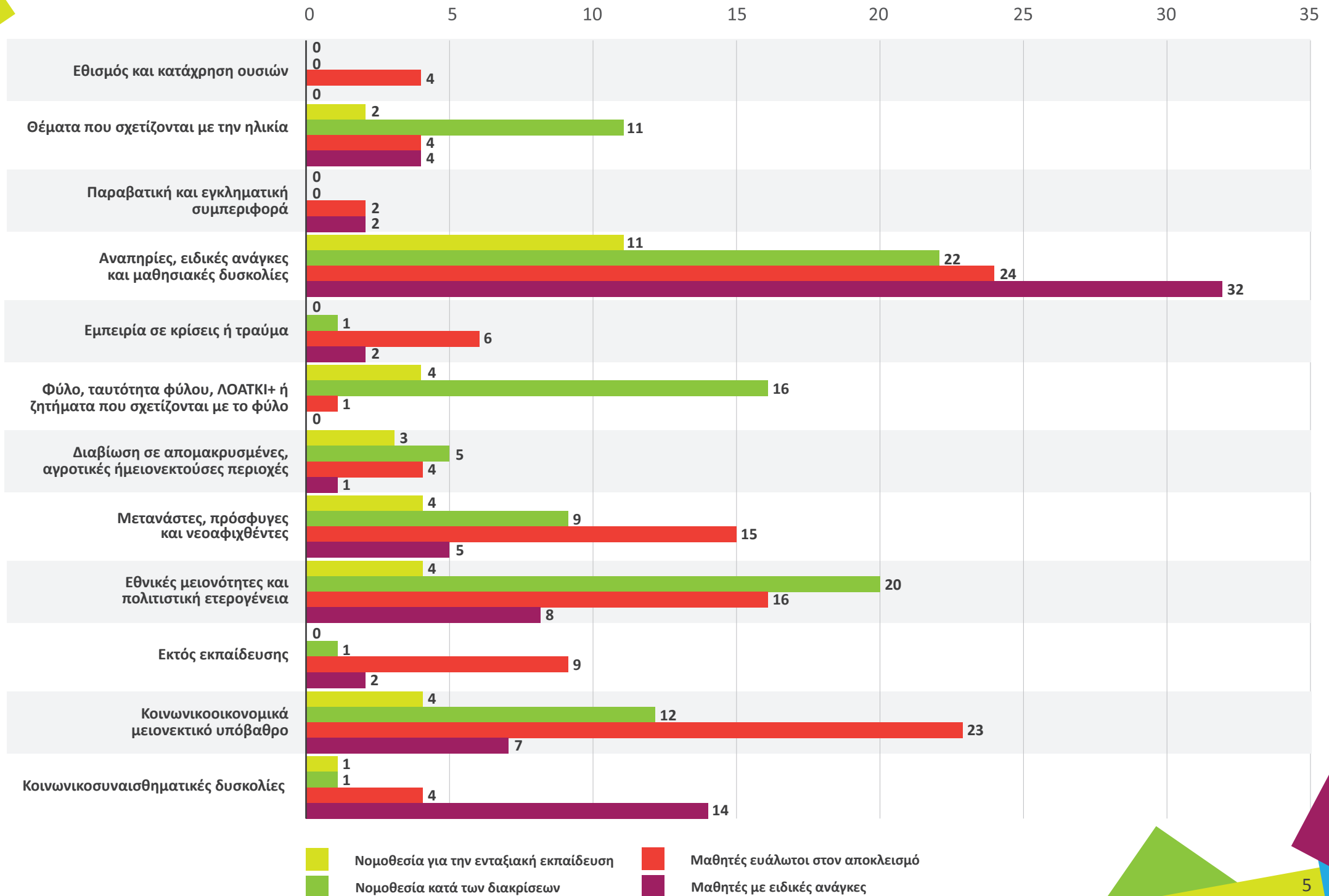
Σύνοψη των νομοθετικών ορισμών ή περιγραφών στην πολιτική σχετικά με τις ανάγκες των μαθητών σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες

Η δραστηριότητα αυτή παρέχει μόνο μια σύνοψη της θέσης των κρατών μελών του Φορέα στις νομοθετικές προσεγγίσεις τους έναντι των ομάδων μαθητών και των παραγόντων κινδύνου που μπορεί να επηρεάσουν τις ευκαιρίες μάθησης. Συνεπώς, δεν είναι δυνατό να σχολιάσουμε τις «τάσεις» στις προσεγγίσεις. Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένα κοινά σημεία μεταξύ των χωρών που σχετίζονται με μελλοντικές δραστηριότητες του Φορέα με χώρες μέλη.

Το παρακάτω ραβδοειδές διάγραμμα συνοψίζει τα αποτελέσματα της ανάλυσης που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Δείχνει πόσες χώρες έχουν εντοπίσει ή περιγράψει ομάδες μαθητών στη νομοθεσία ή την πολιτική τους αναφορικά με τους μαθητές με ειδικές ανάγκες και τους μαθητές που είναι ευάλωτοι στον αποκλεισμό, καθώς και στη νομοθεσία κατά των διακρίσεων και στη νομοθεσία/πολιτική για την ενταξιακή εκπαίδευση.

Αριθμός χωρών στις οποίες εντοπίστηκαν ή περιγράφηκαν ομάδες μαθητών σε διαφορετικούς τομείς νομοθεσίας και πολιτικής

Μηνύματα-κλειδιά

Με βάση τα ευρήματα της δραστηριότητας, έχουν εντοπιστεί τα ακόλουθα βασικά μηνύματα σε σχέση με τους νομοθετικούς ορισμούς ή τις περιγραφές στην πολιτική σχετικά με τις ανάγκες των μαθητών σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες:

- Οι περισσότερες χώρες εξακολουθούν να χρησιμοποιούν μια **προσέγγιση κατηγοριοποίησης** που θεωρεί ότι οι μαθητές έχουν ελλείμματα που χρήζουν αντισταθμιστικών μέτρων στην παροχή υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, οι χώρες αναπτύσσουν τη δυνατότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων τους να απευθύνονται και να περιλαμβάνουν όλους τους μαθητές.
- Οι χώρες απομακρύνονται από τις προσεγγίσεις κατηγοριοποίησης που στηρίζονται σε ιατρικά μοντέλα, στρεφόμενες σε άλλους τύπους προσεγγίσεων κατηγοριοποίησης που λαμβάνουν υπόψη ευρύτερους κοινωνικούς ή περιστασιακούς παράγοντες.
- Η ενταξιακή εκπαίδευση θεωρείται συχνά ότι απευθύνεται ειδικά σε μαθητές με αναπηρία ή/και ειδικές ανάγκες, αντί να αφορά **όλους τους μαθητές**, με όλες τις διαφορετικές και ατομικές τους ανάγκες, εντοπίζοντας και εξαλείφοντας τους φραγμούς στη μάθηση. Αυτοί μπορεί να περιλαμβάνουν τους πιθανούς νομικούς φραγμούς που αποτυγχάνουν να αντιμετωπίσουν τις διακρίσεις και να εξασφαλίσουν την πλήρη συμμετοχή όλων των μαθητών, όπως περιγράφεται στις διεθνείς συμβάσεις.
- Η εστίαση στις ανάγκες των μαθητών γενικά, και όχι στον χαρακτηρισμό ομάδων μαθητών, θα έδειχνε μια στροφή προς μια **προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων**.

Οι δραστηριότητες της πολιτικής και της πρακτικής για την ενταξιακή εκπαίδευση που βασίζονται στον χαρακτηρισμό και στην ορολογία που συνδέεται με ειδικές ανάγκες με βάση μια ιατρική προσέγγιση, με ξεχωριστή πρόβλεψη για κάθε ομάδα, δεν συνάδουν με την προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των συστημάτων ενταξιακής εκπαίδευσης, η οποία επικεντρώνεται στους φραγμούς εντός του συστήματος (**Ευρωπαϊκός Φορέας, 2022β**).

Η ορολογία που συνδέεται με τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που υποστηρίζεται από μια ιατρική προσέγγιση προωθεί ενδεχομένως μια προσέγγιση κατηγοριοποίησης για τον χαρακτηρισμό των μαθητών. Η εναλλακτική λύση είναι να εστιάσουμε στα χαρακτηριστικά των συστημάτων ενταξιακής εκπαίδευσης που αναπτύσσουν τη δυνατότητα να διασφαλίζουν αποτελεσματικότερα όλα τα δικαιώματα των μαθητών στην ενταξιακή εκπαίδευση.

Ο όρος «**μαθητές ευάλωτοι στον αποκλεισμό**» καλύπτει το ευρύτερο φάσμα διαφορετικών ομάδων μαθητών και όλους τους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά τις ευκαιρίες μάθησής τους. Περιλαμβάνει το ευρύ όραμα και την προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της συμπερίληψης όλων των μαθητών στην ενταξιακή εκπαίδευση.

Η χρήση του όρου «**μαθητές ευάλωτοι στον αποκλεισμό**» ως το επίκεντρο όλων των δραστηριοτήτων του Φορέα με τα κράτη μέλη θα συμβάλει στην ανάπτυξη πολιτικής η οποία θα έχει ως γνώμονα ένα ευρύ όραμα ένταξης που θα στηρίζεται σε μια προσέγγιση στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτό συνάδει με τη θέση του Φορέα για τα συστήματα ενταξιακής εκπαίδευσης.